

OBRAZ WSPARCIA DZIADKÓW W OCENIE WNUKÓW Z RODZINY SAMOTNEJ MATKI. UDZIAŁ NIEKTÓRYCH ZMIENNYCH W RÓŻNICOWANIU OCENY

ELŻBIETA NAPORA

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5194-4218>

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

KATARZYNA JAKOWSKA-SUWALSKA

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5194-4218>

Politechnika Śląska

Wprowadzenie

Relacje wnuków z dziadkami mogą przybierać formę bliskiego, bezpośredniego kontaktu. Dzieje się tak wtedy, gdy dziadkowie mieszkają razem z wnukami. Jednak bywa też i tak, że wnuki nie mają z dziadkami kontaktu. Dotyczy to zwłaszcza tych sytuacji, gdy relacje między rodzicami dzieci a dziadkami są napięte lub zbyt rozluźnione. Te ostatnie mogą dotyczyć rodzin samotnych rodziców ze względu na fakt, że kontakt z jedną parą dziadków może być przerwany przez separację bądź rozwód rodziców. To jest też powodem, aby sądzić, że uległy rozluźnieniu kontakty w rodzinie, choć wyniki z badań sugerują, że silne więzi pomiędzy dziadkami a wnukami wciąż pozostają regułą, a nie tylko są wyjątkiem w życiu rodzinnym. Duża liczba dziadków zaangażowanych w udzielanie wsparcia, pomocy i w opiekę nad wnukami stanowi dobry przykład siły związków pomiędzy pokoleniami. Jeśli założymy, że stosunek do osób nie jest tylko sumą zachowań każdej z nich, lecz jest uzależniony od tego, co jedna z nich myśli o drugiej, to można oczekiwać, że to myślenie o tej drugiej uzależnione będzie od jej płci i wieku. Z punktu widzenia psychologii rozwojowej i wychowawczej interesująca może być odpowiedź na pytanie: jaki jest subiektywny obraz relacji z dziadkami zróżnicowany niektórymi zmiennymi opisującymi badanych wnuków? W opracowaniu podjęto próbę odpowiedzi na to pytanie.

Dziadkowie w rolach rodzinnych

Dotychczasowe badania zrealizowane w Polsce przez CBOS pokazały, że, według deklaracji respondentów, $\frac{3}{4}$ z nich widywało swoich dziadków często lub bardzo czę-

sto. Znaczna większość (86%) badanych, którzy znali swoich dziadków, twierdziła, że utrzymywała z nimi bliskie relacje. Prawie $\frac{3}{4}$ (72%) respondentów przyznało, że coś zawdzięcza swoim dziadkom, podczas gdy w grupie młodych dorosłych osób w wieku 18–24 lat odsetek ten wynosi 88%. Polacy najczęściej są wdzięczni swoim dziadkom za opiekę i wychowanie, poczucie bycia kochanym, znajomość dziejów rodziny, zasady moralne oraz wiarę religijną. Dla porównania, w badaniach Jennifer Baxter i Diany Warren (2016) w Australii do comiesięcznego kontaktu z dziadkami przyznało się 70% respondentów w wieku 12–13 lat. Częstotliwość kontaktu z dziadkami może mieć większy związek ze starzeniem się dziadków niż z faktem dorastania wnuków. Z wypowiedzi badanych wnuków wynika, że pomimo tego, iż kontaktują się z dziadkami dosyć regularnie, to najczęściej ograniczają ten kontakt do rozmów i wspólnego świętowania różnych uroczystości. To ograniczenie kontaktów u nastoletnich wnuków może wynikać z odmiennego zdania na różne tematy i braku posłuszeństwa w stosunku do dziadków (Makaruk, 2013). Z kolei, zdaniem dziadków może wiązać to z posiadaniem przez starszych wnuków większej liczby obowiązków i ciągłym brakiem czasu.

Podjęmowanie roli dziadków wiąże się z poczuciem, że jest się źródłem miłości i zrozumienia dla wnuków (częściej tak odczuwają babcie), a także źródłem wiedzy, mądrości i doświadczenia (częściej dotyczy to dziadków) (Brzezińska, 2001). Wydaje się, że znaczenie dziadków dla wychowania wnuków jest dziś większe niż kiedykolwiek. Rodzina, będąc podstawowym środowiskiem pierwotnej socjalizacji, w którym dziecko zdobywa doświadczenia, umożliwia mu uczestnictwo społeczne. Współcześnie pole takich doświadczeń jest znacznie zawężone. Dziecko, które nie posiada rodzeństwa, nie ma też okazji do uczenia się wyrażania własnego stanowiska, obrony interesów, szukania sprzymierzeńców i do uczenia się umiejętności społecznych (Giza-Poleszczuk, 2005). Dlatego obecność dziadków rozszerza zakres dostępnych dla wnuków relacji społecznych. Wnuki, wobec których dziadkowie odgrywali przez jakiś czas role opiekuńcze i wychowawcze, zawdzięczają im zdecydowanie więcej niż ci, których kontakt z dziadkami był sporadyczny (Szatur-Jaworska, Błędowski, Dziegielewska, 2006). Badania przeprowadzone w innych krajach również wykazały, że rodzice cenią opiekę dziadków i często wykorzystują ją jako uzupełnienie lub alternatywę dla form ich opieki (Goodfellow, Laverty, 2003). W innym badaniu przyjrano się częstości udzielanego przez dziadków wsparcia wnukom i pokazano, że słuchanie, wsparcie emocjonalne i towarzystwo były najczęstszą aktywnością, jaką dziadkowie okazywali dorastającym wnukom. Badanie wykazało także, że dziadkowie byli większym wsparciem dla wnuków, gdy rodzic dziecka doświadczał problemów życiowych lub był samotnym rodzicem (Napora, Kozerska, Schneider, 2014). Słuchanie, doradztwo i towarzystwo dziadków, opiekujących się dorastającymi wnukami, było również udziałem rodziców, którzy dawali dziecku te same rodzaje wsparcia.

Niektóre cechy wnuków a relacje z dziadkami

Oddziaływanie dziadków na wnuki wynika z bogactwa interakcji, silnych więzi, pozytywnego wpływu jednego pokolenia na drugie. Nie do przecenienia jest pomoc i opieka,

jaką bezinteresownie dziadkowie świadczą na rzecz wnuków (Pieńkos, 2015; Wawrzyniak, 2011). Pełnienie roli dziadków jest uzależnione od wieku wnuków, a relacje między nimi ulegają zmianom wraz z ich wiekiem. Dla przykładu, wnuki w okresie przedszkolnym i szkolnym darzą dziadków sympatią i szacunkiem (Makaruk, 2013). Dziadkowie podkreślają, że kontakt z wnukami jest intensywny, gdy wnuki są małe, i często to z ich inicjatywy dochodzi do spotkań z dziadkami. Dla młodszych wnuków dziadkowie stanowią wzór do naśladowania, w związku z czym wnuki bardzo cenią sobie zdanie dziadków. Nastolatki rzadziej i mniej chętnie spędzają czas z dziadkami, a wśród młodzieży akademickiej już około jedna trzecia przejawia w stosunku do dziadków postawy negatywne (Sendyk, 2006). Możliwe wyjaśnienie niechęci wobec osób starszych znajduje się w analizach Margaret Mead (2000), która opisuje powiększający się rozdzźwięk między generacjami. Inni dostrzegają przepaść oddzielającą nie tylko pokolenia, lecz także wszystkich członków rodziny od siebie nawzajem (Beck, 2002).

Dla poznania układu stosunków w rodzinie wykorzystano teorię percepcji, z zaznaczeniem nastawienia na percepcję interpersonalną (Kwak, 1983). Podstawowe założenie percepcji opiera się na zasadzie, że wzajemne stosunki dwóch osób nie są prostą sumą zachowań każdej z nich, są uzależnione od tego, co każda z nich myśli o drugiej oraz od tego, jak każda czuje się postrzegana przez drugą. Ten odbiór oddziałuje na zachowanie odbierającego. Analiza wzajemnych relacji w diadzie pozwala na określenie charakteru tych stosunków. Zrównoważony wzajemny stosunek charakteryzuje się wymienną liczbą interakcji o charakterze pozytywnym lub negatywnym (z uwzględnieniem stopnia ich nasilenia), nierównoważony wskazuje na nierówną liczbę interakcji partnerów diady (np. tylko jeden zwiększa liczbę kontaktów). Ogólna zasada stabilności mówi, że im bardziej zbliżona jest wzajemna atrakcyjność partnerów w diadzie, tym wyższy jest ogólny poziom stabilności tej diady. Zrównoważony układ ma tendencję do stabilności, ponieważ zawiera element nagradzający. Oznacza to, że osoba A nie tylko czuje sympatię do osoby B, lecz także spostrzega, że osoba B obdarza ją również sympatią i odwrotnie. W takim układzie istnieje mała tendencja do zmiany. Układ ma charakter zrównoważony również w sytuacji, gdy wymiana jest negatywna. Wydaje się, że w relacjach między dziadkami a wnukami zawierają się wszystkie komponenty, charakterystyczne dla relacji interpersonalnych w ogóle. W relacjach między dziadkami a dorastającymi wnukami istotne jest, jak strony tej relacji odbierają zachowania w stosunku do siebie. Ta analiza może stanowić krok do zobrazowania relacji między dziadkami a wnukami. Uzyskane wyniki z badań własnych mogą być kontekstem do ustalenia charakteru i znaczenia tych relacji w kolejnych badaniach innych autorów. Tym bardziej, że nadal mniej jest wyników dotyczących stosunków między dziadkami a dorastającymi wnukami, uwzględniających perspektywę badanej młodzieży. W wielu rodzinach dziadkowie zapewniają ważne wsparcie w ich codziennym życiu. Wkład dziadków w życie rodziny jest coraz częściej zauważany przez badaczy. W tym opracowaniu przeanalizowano obraz relacji z dziadkami ze względu na płeć, wiek i miejsce zamieszkania wnuków z rodziny samotnej matki, przedstawiono jedną perspektywę dotyczącą percepcji dziadków przez dorastającą młodzież.

Metoda¹

Celem badań było ustalenie różnic w ocenach przez wnuków relacji z dziadkami ze względu na niektóre cechy badanych osób. Relacje wnuków z dziadkami zoperacjonalizowano do następujących rodzajów wsparcia: spostrzegane, otrzymywane, zapotrzebowanie na wsparcie, poszukiwanie wsparcia, satysfakcji ze wsparcia, wsparcie chroniące. Sformułowano następujący główny problem badawczy: jaki jest obraz wsparcia dziadków w ocenie wnuków ze względu na zmienne: wieku, płci, miejsca zamieszkania badanych osób? Uszczegółowiono go do kolejnych problemów: które z badanych zmiennych opisujących wnuków wyjaśniają różnice w odbiorze obrazu wsparcia dziadków? Oraz, którymi cechami badanego wsparcia można istotnie opisać obraz dziadków w ocenie wnuków? W hipotezach oczekiwano, że: (1) ocena wsparcia od dziadków istotnie różnicowana jest wiekiem, płcią i miejscem zamieszkania wnuków pochodzących z rodziny samotnej matki (H_1) oraz (2) obraz dziadków w ocenie wnuków częściej opisywany jest cechami wsparcia emocjonalnego w porównaniu do pozostałych cech badanego wsparcia od dziadków (H_2).

Pomiar obejmował zmienne socjodemograficzne badanych osób. Były to: wiek – do 19. r.ż. oraz 20–23 lata, średni wiek badanych $M = 16,63$ ($SD = 1,95$); płeć – chłopców było 56 (40,57%), dziewczynek 82 (59,43%); miejsce zamieszkania – z miasta było 75 osób (54,35%), ze wsi 63 (45,65%); liczba rodzeństwa $M = 1,42$ ($SD = 0,99$); czas nieobecności ojca w rodzinie – w 13 (8,8%) przypadkach ojciec nie żyje, 29 osób (19,7%) nie udzieliło odpowiedzi na pytanie o kontakt z nim; ocena sytuacji materialnej rodziny – jako bardzo dobra – 6 osób (4,34%), jako wystarczająca 44 osoby (31,88%). Pomiar obejmował także zmienne psychologiczne, takie jak: ocena spostrzeganego i otrzymywanego wsparcia od dziadków; satysfakcja ze wsparcia; wsparcie ochronne. Oceniano także poszukiwanie i zapotrzebowanie na wsparcie. Wsparcie badano przy zastosowaniu Berlińskich Skal Wsparcia Społecznego (*Berlin Social Support Scale* – BSSS) autorstwa Ralfa Schwarzera i Ute Schulz, w polskiej adaptacji Aleksandry Łuszczyńskiej, Magdaleny Mazurkiewicz, Moniki Kowalskiej i Ralfa Schwarzera (2006). Oprócz tego mierzono także relacje z matką w trzech wymiarach: komunikacji i spójności z matką oraz autonomii – kontroli ze strony matki, za pomocą Kwestionariusza Relacji Rodzinnych (KRR) w opracowaniu Mieczysława Płopy i Piotra Połomskiego (2010). Te ostatnie wyniki w odmiennym układzie analiz statystycznych zostały omówione w innym miejscu (Napora, 2019). Natomiast w tym artykule przyjrano się ocenie wsparcia udzielonego przez dziadków wnukom, podzielonym ze względu na wiek, płeć, miejsce zamieszkania. Badania były prowadzone w 2017 r. na grupie osób pochodzących z rodziny samotnej matki ($N = 138$).

¹ Badania przeprowadzono na wyodrębnionej grupie osób. Wyniki pochodzą z szerszego projektu empirycznego dotyczącego relacji międzypokoleniowych w rodzinie samotnej matki.

Wyniki

Aby określić poziom istotności wyników, przeprowadzono dwie analizy. W celu zbadania niezależności zmiennych wykorzystano analizę tablic kontyngencyjnych (krzyżowych) oraz test niezależności chi-kwadrat. Uzyskane wartości na podstawie wyników testu niezależności chi-kwadrat oceniono na poziomie istotności $\alpha = 0,05$. W przedstawionych wynikach zostały pominięte te twierdzenia w skalach wsparcia społecznego, w których nie uzyskano statystycznej zależności, a zamieszczono tylko te, gdy ta zależność występowała.

Aby odpowiedzieć na pytania o cechy wnuków, które wyjaśniają różnice w odbiorze obrazu wsparcia od dziadków, oraz którymi cechami (twierdzeniami) wsparcia można istotnie opisać zachowanie się dziadków wobec wnuków, uzyskane wyniki przedstawiono w tabelach 1, 2 i 3.

Tabela 1. Płeć wnuków (dziewczynki N = 81, chłopcy N = 57) a ocena wsparcia od dziadków

Wsparcie od dziadków	Skala odpowiedzi				χ^2	p.i.
	1.	2.	3.	4.		
	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)		
Spostrzegane wsparcie instrumentalne (<i>na nich mogę zawsze polegać</i>)						
Chłopcy	0(0,00)	4(7,02)	25(43,85)	28(49,13)	8,294	0,04
Dziewczynki	1(1,23)	1(1,23)	23(28,4)	56(69,14)		
Poszukiwanie wsparcia (<i>gdy jestem zmartwiony/a, szukam ich, by podnieśli mnie na duchu</i>)						
Chłopcy	1(1,75)	8(14,05)	37(64,91)	11(19,29)	9,428	0,024
Dziewczynki	0(0,00)	16(19,75)	34(41,97)	31(38,28)		

Oznaczenia: 1 – całkowicie nieprawdziwe; 2 – w małym stopniu prawdziwe; 3 – w umiarkowanym stopniu prawdziwe; 4 – całkowicie prawdziwe; df = 3

Źródło: badania własne.

Wyniki pokazały, że dziewczynki oceniają spostrzegane wsparcie instrumentalne dziadków jako całkowicie prawdziwe (69,14%), a w umiarkowanym stopniu prawdziwe – 28,4%. Chłopcy natomiast, w 49,13% jako całkowicie prawdziwe i w 43,85% jako w umiarkowanym stopniu prawdziwe. Test wykazał zależność między płcią wnuków, a oceną spostrzeganego wsparcia instrumentalnego dziadków ($\chi^2 = 8,294$). Wysoka ocena spostrzeganego instrumentalnego wsparcia dziadków jest istotnie bardziej preferowana wśród dziewczynek niż wśród chłopców. Otrzymana zależność jest istotna statystycznie ($p = 0,04$). Płeć badanych wnuków również istotnie różnicuje ocenę poszukiwania wsparcia u dziadków ($\chi^2 = 9,428$, $p = 0,024$). Dziewczynki oceniają poszukiwanie wsparcia u dziadków jako całkowicie prawdziwe (38,28%), w umiarkowanym stopniu – 41,97%. Z kolei, 19,29% chłopców ocenia swoje poszukiwanie wsparcia u dziadków jako całkowicie prawdziwe, a 64,91% jako prawdziwe w umiarkowanym stopniu.

Tabela 2. Wiek wnuków (do 16. r.ż. N = 63, po 16. r.ż. N = 75) a otrzymywane wsparcie od dziadków

Wsparcie od dziadków	Skala odpowiedzi				χ^2	p.i.
	1.	2.	3.	4.		
	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)		
Otrzymywane wsparcie emocjonalne (<i>zapewniali mnie, że mogę na nich całkowicie polegać</i>)						
Do 16. r.ż.	1(1,58)	5(7,95)	16(25,39)	41(65,08)	8,454	0,038
Po 16. r.ż.	4(5,34)	3(4,00)	34(45,33)	34(45,33)		
Otrzymywane wsparcie emocjonalne (<i>zachęcali mnie, aby się nie poddawać</i>)						
Do 16. r.ż.	1(1,58)	4(6,35)	12(19,06)	46(73,01)	11,438	0,01
Po 16. r.ż.	4(5,34)	6(8,00)	31(41,33)	34(45,33)		
Wsparcie ochraniające (<i>nie dałem/am im poznać, jak naprawdę źle się czuję i jaki/a jestem przygnębiony/a</i>)						
Do 16. r.ż.	16(25,39)	26(41,26)	11(17,46)	10(15,89)	9,251	0,026
Po 16. r.ż.	11(14,68)	21(28,00)	29(38,66)	14(18,66)		

Oznaczenia: 1 – całkowicie nieprawdziwe; 2 – w małym stopniu prawdziwe; 3 – w umiarkowanym stopniu prawdziwe; 4 – całkowicie prawdziwe; df = 3

Źródło: badania własne.

Wyniki pokazały, że młodsze wnuki oceniają otrzymywane emocjonalne wsparcie od dziadków w zakresie ich zapewnienia, że badani mogą na nich polegać, jako całkowicie prawdziwe (65,08%), w umiarkowanym stopniu – 25,39%. Starsze wnuki natomiast, w 45,33% jako całkowicie prawdziwe i w takim samym stopniu (45,33%) jako w umiarkowanym stopniu prawdziwe. Test wykazał zależność pomiędzy wiekiem wnuków a oceną otrzymywanego wsparcia od dziadków ($\chi^2 = 8,454$). Wysoka ocena otrzymywanego wsparcia od dziadków jest istotnie bardziej preferowana wśród młodszych wnuków niż wśród starszych ($p = 0,038$). Wyniki pokazały również, że młodsze wnuki oceniają otrzymywane wsparcie dziadków w kwestii zachęcania przez nich, aby się nie poddawać, jako całkowicie prawdziwe (73,01%), w umiarkowanym stopniu – 19,06%. Starsze wnuki natomiast, w 45,33% jako całkowicie prawdziwe, a 41,33% w stopniu umiarkowanym. Test wykazał zależność pomiędzy wiekiem wnuków a oceną otrzymywanego wsparcia od dziadków ($\chi^2 = 11,438$). Wyniki sugerują, że wysoka ocena otrzymywanego wsparcia emocjonalnego od dziadków jest istotnie bardziej preferowana wśród młodszych wnuków niż wśród starszych ($p = 0,01$).

Uzyskane wyniki zilustrowały również wsparcie ochraniające okazywane przez wnuków dziadkom. Młodsze wnuki oceniają ten rodzaj wsparcia jako: całkowicie prawdziwe (15,89%), w umiarkowanym stopniu – 17,46%. Z kolei, starsze wnuki w 18,66% jako: całkowicie prawdziwe i zdecydowanie w umiarkowanym stopniu – 38,66%. Test wykazał zależność między wiekiem wnuków, a oceną chroniącego wsparcia okazywanego dziadkom ($\chi^2 = 9,251$). Wysoka ocena wsparcia chroniącego

dziadków jest istotnie bardziej preferowana wśród starszych wnuków niż wśród młodszych ($p = 0,026$). Wyniki wydają się logicznym następstwem dorastania wnuków.

Tabela 3. Miejsce zamieszkania wnuków (miasto $N = 75$, wieś $N = 62$) a otrzymywane wsparcie od dziadków

Wsparcie od dziadków	Skala odpowiedzi				χ^2	p.i.
	1.	2.	3.	4.		
	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)	L.w.(%)		
Otrzymywane wsparcie emocjonalne (<i>pocieszali mnie, kiedy czułem/am się źle</i>)						
Miasto	4(5,33)	7(9,33)	25(33,33)	39(52,1)	8,829	0,032
Wieś	1(1,61)	6(9,68)	9(14,52)	46(74,19)		

Oznaczenia: 1 – całkowicie nieprawdziwe; 2 – w małym stopniu prawdziwe; 3 – w umiarkowanym stopniu prawdziwe; 4 – całkowicie prawdziwe; $df = 3$

Źródło: badania własne.

Uzyskane wyniki zilustrowały, że wnuki pochodzące ze wsi oceniają otrzymywane wsparcie emocjonalne od dziadków w kwestii doświadczania wsparcia (kiedy badanym było źle), jako: całkowicie prawdziwe (74,19%), w umiarkowanym stopniu – 14,52%. Natomiast, wnuki z miasta w 52,1% jako: całkowicie prawdziwe, a 33,33% w stopniu umiarkowanym. Test wykazał zależność pomiędzy miejscem zamieszkania wnuków, a oceną otrzymywanego wsparcia emocjonalnego od dziadków ($\chi^2 = 8,829$). Wysoka ocena otrzymywanego wsparcia emocjonalnego od dziadków jest istotnie bardziej preferowana przez wnuków zamieszkujących na wsi niż wśród wnuków zamieszkujących w mieście ($p = 0,032$).

Dyskusja i podsumowanie

Celem podjętych badań było ustalenie różnic w ocenie wsparcia dziadków przez wnuków w zależności od niektórych cech badanych osób (płci, wieku, miejsca zamieszkania). Przebadano 138 osób pochodzących z rodziny samotnej matki. Sformułowano dwie hipotezy. W pierwszej hipotezie (H_1) oczekiwano, że ocena wsparcia od dziadków istotnie będzie różnicowana wiekiem, płcią i miejscem zamieszkania badanych. Uzyskane wyniki pokazały zróżnicowaną ocenę wsparcia instrumentalnego oraz poszukiwania wsparcia u dziadków w zależności od płci badanych wnuków. Korzystniejsza ocena spostrzeganego wsparcia instrumentalnego od dziadków jest bardziej preferowana przez dziewczynki w porównaniu z chłopcami. Podobnie jak i poszukiwanie wsparcia przez dziewczynki, które w tej kwestii lepiej siebie oceniały aniżeli chłopcy. Otrzymane wyniki wspierają tezę, że dziewczynki mają tendencję do bliższych relacji z dziadkami aniżeli chłopcy, co więcej, dziewczynki są bardziej zaangażowane w poszukiwanie wsparcia w zakresie kontaktu, zwłaszcza w sytuacji, gdy są zmartwione. Ocena wsparcia dziadków różni się w zależności od wieku wnu-

ków. Różnice dotyczą otrzymywanego wsparcia emocjonalnego oraz wsparcia chroniącego dziadków. Uzyskane wyniki sugerują, że młodsze wnuki korzystniej oceniają wsparcie emocjonalne otrzymane od dziadków, co może być konsekwencją częstszych kontaktów pomiędzy nimi. Wskazują na to wyniki Marii José Osuny (2006, za: Öztürk, Hazer, 2017), że bliskość emocjonalna dziadków z wnukiem jest ważnym czynnikiem, ponieważ dziadek i wnuk są bezpośrednio zaangażowani w uzyskiwanie większej satysfakcji. Zatem, kiedy mają więcej kontaktów, wzrasta intymność w relacji, a to ułatwia bliskość i większe poczucie zrozumienia. Uzyskany wynik z badań jest zgodny z efektami poszukiwań Merrilla Silversteina i Anne Marenco (2001), którzy sugerują, że dziadkowie mają większą skłonność do bliskiego kontaktu z młodszymi wnukami w porównaniu do wnuków starszych. Otrzymane wyniki pokazały także, że miejsce zamieszkania wnuków jest powiązane z oceną otrzymywanego wsparcia od dziadków. Wnuki, których rodzina samotnej matki zamieszkuje na wsi, wyżej oceniają ten rodzaj wsparcia od dziadków niż osoby zamieszkujące w mieście.

W drugiej hipotezie przypuszczano (H_2), że obraz dziadków w ocenie wnuków jest bardziej nasycony cechami (twierdzeniami) ze wsparcia emocjonalnego w porównaniu do cech z pozostałego badanego wsparcia. Hipoteza została częściowo potwierdzona. Spostrzegane zachowanie dziadków jako osób, które zapewniają, że wnuki mogą na nich całkowicie polegać, jako zachęcających, aby się nie poddawały trudnościom oraz jako pocieszających, kiedy wnuki czują się źle, tworzy obraz dziadków bliskich i zaangażowanych. Badania dokumentują pozytywne związki między częstotliwością kontaktu wnuków z dziadkami i ich bliskością emocjonalną, a zadowoleniem z tych relacji (Creasey, Koblewski, 1991). Czynnikiem bliskości jest stopień, w jakim dziadkowie angażują się w relacje z wnukami. To zaangażowanie następuje w formie poświęcenia swojego czasu, środków finansowych czy emocjonalnych. Podsumowując, wiek i miejsce zamieszkania wnuków z rodziny samotnej matki istotnie różnicują wsparcie emocjonalne (spostrzegane i otrzymywane), natomiast płeć znacząco różnicuje wsparcie instrumentalne i poszukiwanie wsparcia. Wynik oznacza, że im młodsze wnuki wychowuje samotna matka zamieszkująca na wsi, tym lepiej oceniają one wsparcie emocjonalne od dziadków. Wyniki pokazały również, że relacje między dziadkami a wnukami słabną w miarę ich dorastania. Z drugiej strony, uzyskane wyniki mogą również wiązać się z samopoczuciem i kondycją psychiczną dziadków.

Ograniczenia i sugestie dalszych badań

Warto podkreślić niektóre z ograniczeń w tym badaniu, które należy uwzględnić w przyszłych projektach. Dotyczy to przede wszystkim wykorzystania jednego źródła informacji o wsparciu, to znaczy perspektywy wnuków. Brakowało informacji od rodziców na temat wsparcia od dziadków. Ponadto, dane zbierano od osób z ograniczonego przedziału wiekowego, co nie zapewniło perspektywy na temat istniejących relacji poza badanym czasem dorastania. To jest sugestia dla przyszłych badań dłuższych.

Bibliografia

- Baxter, J., Warren, D. (2015). Grandparents in their young grandchildren's lives. W: Australian Institute of Family Studies (red.), *The Longitudinal Study of Australian Children Annual Statistical Report 2015* (s. 13–40). Melbourne: AIFS.
- Beck, U. (2002). *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Brzezińska, A. (2001). Niezbędność dziadków. *Charaktery*, 5(52), 27–29.
- Creasey, G.L., Koblewski, P.J. (1991). Adolescent grandchildren's relationships with maternal and paternal grandmothers and grandfathers. *Journal of Adolescence*, 14, 373–387.
- Giza-Poleszczuk, A. (2005). *Rodzina i system społeczny. Reprodukcyjność i kooperacja w perspektywie interdyscyplinarnej*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Goodfellow, J., Lavery, J. (2003). Grandparents Supporting Working Families. *Family Matters*, 66, 14–19.
- Kwak, A. (1983). *Stosunki międzyosobowe w rodzinach młodzieży z wysoką i z niską samoakceptacją*. Warszawa: Wydawnictwa UW.
- Łuszczynska, A., Mazurkiewicz, M., Kowalska, M., Schwarzer, R. (2006). Berlińskie Skale Wsparcia Społecznego (BSSS): Wyniki wstępnych badań nad adaptacją skal i ich własnościami psychometrycznymi. *Studia Psychologiczne*, 44, 3, 17–27.
- Makaruk, K. (2013). *Dziadkowie i wnuki. Wspólna historia. Raport z badań jakościowych*. http://fdds.pl/wp-content/uploads/2016/05/Makaruk_Dziadkowie_i_wnuki_raport.pdf, dostęp: 5.10.2019.
- Mead, M. (2000). *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa: WN PWN.
- Napora, E. (2019). Mediacyjna rola wsparcia od dziadków w związku relacji z matką i relacji z rówieśnikami. Badania adolescentów z rodziny samotnej matki. *Fides et Ratio*, 2(37), 105–119.
- Napora, E., Kozerska, A., Schneider, A. (2014). Parentyfikacja dziadków czynnikiem resilience w funkcjonowaniu rodziny samotnej matki – przegląd badań. *Kultura i Edukacja*, 1(101), 51–71.
- Pieńkos, M. (2015). Dziadkowie w wychowaniu wnuków na podstawie opinii osób młodych i starszych. *Forum Pedagogiczne*, 2, 279–289.
- Plopa, M., Połomski, P. (2010). *Kwestionariusz Relacji Rodzinnych. Wersje dla młodzieży*. Podręcznik. Warszawa: VIZJA PRESS & IT.
- Sendyk, M. (2006). Osoby starsze w roli dziadków. W: A. Nowicka (red.), *Wybrane problemy osób starszych* (s. 151–158). Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Silverstein, M., Marengo, A. (2001). How Americans Enact the Grandparent Role Across the Family Life Course. *Journal of Family Issues*, 22, 4, 493–522.
- Szatur-Jaworska, B., Błędowski, P., Dziegielewska, M. (2006). *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo ASPRA-JR.
- Wawrzyniak, J.K. (2011). Opiekunczo-wychowawcza rola dziadków w rodzinie. *Pedagogika Rodziny*, 1(2), 95–103.
- Öztürk, M.S., Hazer, O. (2017). *The intergenerational activities: perspectives of young grandchildren*. www.researchgate.net/profile/Oya_Hazer/publication/320623387_the_intergenerational_activities_perspectives_of_young_grandchildren/links/59fec88a_6fdcc1dc7bb08d2/the-intergenerational-activities-perspectives-of-young-grandchildren.pdf, dostęp: 1.09.2019.

IMAGE OF GRANDPARENTS' SUPPORT IN THE ASSESSMENT OF GRANDCHILDREN FROM A SINGLE MOTHER'S FAMILY. PARTICIPATION OF CERTAIN VARIABLES IN DIFFERENTIATION OF ASSESSMENT

Abstract

The aim of the study was to determine differences in the assessments of grandchildren and their relationship with grandparents. It was expected that the assessment of support from grandparents would be significantly differentiated in age, sex and place of residence of grandchildren from a single mother's family, and the image of grandparents would be more often described by features of emotional support compared to descriptions of other features of the analyzed support from grandparents. Studies conducted in a group of 138 people showed that a high assessment of perceived instrumental support from grandparents is significantly more often expressed by girls than by boys ($p = 0.04$). A significantly high assessment of emotional support received from grandparents is more preferred by younger than in the group of older grandchildren ($p = 0.01$). In contrast, a high assessment of protective support received from grandparents is more preferred by older grandchildren than younger ones ($p = 0.02$), which seems to be the logical consequence of growing up. In addition, the emotional support received from grandparents is more positively assessed by grandchildren living in the countryside than those from the city ($p = 0.03$). The results of the studies allowed to determine the differences in the image of grandparents' support in grandchildren from a single mother's family.

Keywords: social support, grandparents' image, youth, single mother's family